

Csáki György,
a Kodolányi János Egyetem egyetemi tanára

E-mail: gyorgy.csaki@gmail.com

COVID–22: A BIZONYTALANSÁGOK ÉVE

A 2019-ben kitört és 2020-ban példátlan gyorsasággal globálissá vált koronavírus-járvány meghatározó hatást gyakorolt – és gyakorol mind a mai napig – a világgazdaságra. Az alapkérdések, természetesen, nem közgazdasági/világgazdasági jellegűek: hogyan alakul ki egy ilyen világjárvány? Hogyan fékezhető meg? Milyen nemzetközi, globális együttműködés szükséges a sikeres járványkezeléshez, a járvány felszámolásához? Ebben mi a kormányközi és mi a nemzetközi szervezetekkel kívánatos együttműködés szerepe? S ha a fenti kérdésekre megtaláltuk a választ: mit kell tenni azért, hogy elkerüljük, legalábbis jelentős mértékben csökkentsük a világ, az emberiség egészét veszélyeztető, hasonló járványok kitörését?

A felmerülő általános közgazdasági (ha úgy tetszik: gazdaságelméleti) kérdések közül ezúttal csak egyet emelünk ki – a *globális kormányzás* relevanciáját. A globális kormányzás fogalma 25-30 éve vált népszerűvé, amelyben a globalizáció nemzetek feletti jellegéből kiindulva valamilyen nemzetek feletti, nemzetközi szervezeteken és nemzetközi civil összefogáson alapuló, a kormányközi együttműködést meghaladó szabályozás igénye jelentkezett. A fogalmat manapság már jóval kevésbé használják, mint megalkotása idején. *Dani Rodrik*, a globális kormányzás koncepciójának egyik legismertebb kritikusa szerint a globális kormányzás nem célszerű s meg sem valósítható: „A világ túl színes ahhoz, hogy az országokat közös szabályokba lehetne suszterolni, még akkor is, ha ezek a szabályok demokratikus folyamat eredményeképpen alakulnak ki. A globális normák és szabályok nem egyszerűen túl bonyolultak; igazán nem is kívánatosak. A demokratikus legitimáció csak azt eredményezheti, hogy a globális kormányzás a legkisebb közös nevező szintjén alakuljon, azaz gyenge és alacsony hatékonyságú szabálygyűjtemény jöjjön létre. Azzal a kockázattal szembesülnénk, hogy »túl kevés kormányzásunk« lesz.” (Rodrik, 2011:258)

A jelenlegi pandémia azonban nyilvánvalóan olyan *globális probléma*, amelynek csak *globális megoldása* képzelhető el. A jövőre nézve pedig egyértelmű, hogy

az esetleges jövőendő világjárványok hatékony kezelése valamilyen *globális kormányzást* igényel – bármit értsünk is ezen! Elegendők-e ehhez bizonyos „normák és szabályok”, ahogy *Dani Rodrik* gondolja? Aligha. Szükség volna egy jól működő, általános közbizalmat élvező nemzetközi szervezetre (azaz: egy jól működő és általános nemzetközi közbizalmat élvező Egészségügyi Világszervezetre, WHO-ra, ami önmagában is hatékony nemzetközi együttműködést feltételez), valamint a szóban forgó nemzetközi szervezet útmutatásai szerint hatékonyan együttműködő nemzetállamokra/kormányokra. Ez sem elég, mert a társadalmi szolidaritás érvényesülése, a társadalmi együttműködés nemcsak az érintett országokban elengedhetetlen, ennek a szolidaritásnak és együttműködésnek a határokon átvívelően, globálisan is érvényesülnie kell. De hogy ez a koronavírus okozta globális járványban mennyire nem érvényesül, drámaian tükrözi a Nemzetközi Valutaalap tavaly őszi elemzése: míg a 2021. szeptemberi adatok szerint a fejlett országok népességének 55 százaléka kapott két oltást, és a feltörekvő gazdaságokban is 35 százalék volt ez az arány, addig az alacsony jövedelmű országok lakosságának kevesebb mint 5 százaléka rendelkezett ilyen védettséggel.

Eltekintve attól, hogy *ez a helyzet emberileg, humanitárius szempontból teljeséggel elfogadhatatlan*, felmerül a kérdés: lehet-e védett a világ egy globális járvánnyal szemben, ha a világnépesség több mint harmada gyakorlatilag védtelen vele szemben? Joggal írja *Ndileka Mandela*, hogy „a világ nagy része mindaddig nem vette tudomásul a HIV/AIDS-válságot Afrikában, amíg annak tudomásul nem vétele lehetetlenné nem vált. A világ nagy része mindaddig figyelmen kívül hagyta az ebola időszakos kitöréseit Afrikában, amíg a globális fertőzés el nem jutott északra. És a világ nagy része nem vett tudomást a koronavírus afrikai terjedéséről és az átoltottság egyenlőtlenségeiről, amelyek akadályozták a világjárvány elleni küzdelmet – legalábbis addig, amíg az Omikron lehetetlenné nem tette mindkettő figyelmen kívül hagyását” (Mandela, 2022).

*

A világjárvány 2020-ban súlyos válságot idézett elő: *a széles körű* (egyes országokban csaknem teljes) *lezárás egyszerre okozott keresleti és kínálati sokkot*. A lezárás lehetetlenné tette a termelés jelentős részét, s ellehetetlenített számos szolgáltatást – ezzel egyidejűleg a karantén drámai mértékben visszafogta a fogyasztói keresletet. Az internetes kereskedelem, a házhoz szállítás gyors elterjedése csak viszonylag kis mértékben ellensúlyozhatta ezt. Különösen súlyosan érintették a lezárások a tengeri kereskedelmet, a légi szállítást és a közlekedést, hónapokra

ellehetetlenítette a szállodaipart és a vendéglátást, stb. A tengeri kereskedelem összeomlása összeroppantotta a globális ellátási/beszállítói láncokat, ami világszerte megrengette a feldolgozóipar nagy részét. Mindez szükségszerűen vezetett a világgazdaság drámai csökkenéséhez.

A 2007–2009-es világgazdasági válságot követő helyreállítás után, *2012-től 2019-ig a globális kibocsátás évről évre 3,0-3,5 százalékkal bővült*, oly módon, hogy a fejlett országok az átlagtól elmaradó (az euróövezet pedig a fejlett gazdaságok átlagánál is egy százalékponttal alacsonyabb) növekedési ütemet produkáltak, a feltörekvő és fejlődő országok növekedési teljesítménye pedig évről évre magasabb volt a világtáznál. (A legmagasabb növekedési ütemeket az ázsiai feltörekvő gazdaságok érték el.) *A Covid-19 nyomán kibontakozott válság 2020-ban brutális visszaesést eredményezett*: a világ GDP-je 3,1 százalékkal csökkent, ezen belül a fejlett országoké 4,5 százalékkal, míg az euróövezetben 6,3 százalékos visszaesést regisztráltak. A feltörekvő és fejlődő országok GDP-csökkenése ugyanakkor 2 százalékos volt, ezen belül az ázsiai feltörekvő gazdaságoké (mindössze) 0,85 százalék. A világgazdaság több mint 8 százalékkal zsugorodott az előző évhez képest (IMF, 2021b).

A következő esztendő, 2021 ugyanakkor a visszapattnás éve volt a világgazdaság egészében és a főbb országcsoportok mindegyikében, s meglehetősen egyenletesen: a globális kibocsátás 5,88 százalékkal bővült, ezen belül a fejlett országoké 5,2, az euróövezeté 5 százalékkal. A feltörekvő és fejlődő országok kibocsátása 6,4, míg az ázsiai feltörekvő országoké 7,2 százalékkal bővült (uo.). Ebből következően a globális kibocsátás 2021-ben 2,7 százalékkal haladta meg a 2019. évit, a fejlett országok kibocsátása ugyanakkor csak 0,5 százalékkal múlta felül a két évvel korábbi – az euróövezetben pedig 1,5 százalékkal elmaradt tőle. A feltörekvő és fejlődő országok növekedési teljesítménye 2019 és 2021 között 4,2 százalékkal bővült, ezen belül az ázsiai feltörekvő gazdaságok összteljesítménye a vizsgált két évben 6,3 százalékkal nőtt.

A *Nemzetközi Valutaalap* legutóbbi előrejelzése 2022-re komoly növekedéssel számol (IMF, 2021a). A szervezet a globális kibocsátás 4,9 százalékos bővülését várja, ezen belül a fejlett országokban 4,5, az euróövezetben 4,2 százalékos növekedéssel kalkulál – az USA várható növekedési ütemét 5,2, Németországot 4,6 százalékra becsüli. Az IMF feltörekvő és fejlődő országokra vonatkozó 2022. évi előrejelzése (ismét) a fejlett országokénál magasabb, 5,1 százalékos bővülést jelez előre, ezen belül Kínában 5,6, Indiában 9,5 százalékos növekedési ütemet vár. Az októberi IMF-előrejelzés legérdekesebb eleme kétségtelenül a várható infláció és a rövid távú kamatlábak kapcsolata. Míg az áremelkedés üteme évről évre nőtt, s 2022-ben

várhatóan az előző évihez hasonlóan alakul (2020-ban 0,7, 2021-ben 2,8, 2022-ben 2,3 százalék), addig a kamatlábak (az IMF a LIBOR értékeit elemzi és jelzi előre) továbbra is szokatlanul alacsonyak maradnak. Az előrejelzés szerint a hat hónapos dollárbetét kamata várhatóan 0,4 százalékos lesz, az azonos lejáratú jenbetété nullaszázalékos, míg a három hónapos euróbetéteknél 0,4 százalékos negatív kamatláb várható (uo.). Tehát az IMF rövid távú előrejelzése a nemzetközi pénzpiacok legfontosabb devizái esetében negatív reálkamatokat vár, ami a határozottan növekvő inflációs ráták mellett nem konvencionális monetáris politikákra utal. Ebben rejlik a 2022-re (és a következő egy-két évre) vonatkozó egyik legnagyobb kockázat is: *meddig ösztönözhető alacsony kamatokkal a gazdasági növekedés emelkedő, legalábbis nem csökkenő infláció mellett?* Egyáltalán: *mennyiben van szükség a pénzbenlét fenntartott növekedésösztönzésre a 2021-es visszapattanás után, ha 2022-ben is dinamikus gazdasági növekedés várható?*

Hasonló előrejelzést adott ki az *OECD* is 2021 decemberében (OECD, 2021): a globális kibocsátás 4,5 százalékos bővülése mellett az USA-ban 3,7, az euróövezetben 4,3 százalékos növekedést prognosztizál, Kína 5,1 és India 8,1 százalékos növekedésével szemben. Az OECD az idei évre 4,2 százalékos inflációt vár, és a nemzetközi kereskedelem 4,9 százalékos bővülését jelzi előre. A szervezet a robusztus növekedési teljesítmény mellett nem a kockázatok, hanem az egyensúlytalanságok veszélyét emeli ki.

A *Világbank* 2022 januárjában kiadott előrejelzése (World Bank, 2022) az idei évben 4,1 százalékos globális növekedést feltételez, amit 2023-ban kisebb lassulás követhet (3,2 százalékos növekedéssel). A kibocsátás és a beruházás a *Világbank* előrejelzése szerint visszatér a járvány előtti időszak átlagához. Az elemzés ugyanakkor számos világgazdasági kockázatot is megjelöl, beleértve az omikron-vírus által kiváltott gazdasági zavarokat, az ellátási láncok további szűk keresztmetszeit, az inflációs várakozások elszabadulását, pénzügyi feszültségeket, az éghajlattal kapcsolatos esetleges katasztrófák veszélyét és a hosszú távú növekedési hajtóerők gyengülését. Felhívja a figyelmet a sokoldalú – azaz globális – együttműködés fontosságára: egyenlőbbé kell tenni az oltások elosztását, erősíteni kell *a feltörekvő és fejlődő országok* adósságszínvonalának a fenntarthatóságát, és kezelni kell a klímaváltozás emelkedő költségvonzatait. Az infláció globális gyorsulása, a fejlett országok szigorodó monetáris politikája és beszűkült költségvetési mozgásterük következtében a fejlődő és feltörekvő országok nehezen kezelhető problémákkal kényyszerülhetnek szembenézni.

Posztpandémiás tünetek 2022 világgazdaságában

Az idei év legnagyobb bizonytalansága természetesen a járvány további lefolyásának előre nehezen látható körülményeiben rejlik. Egyértelmű, hogy *stabil és kiegyensúlyozott növekedés csak a járvány megszűnése után képzelhető el*. Nem tudjuk, hogy 2022-ben milyen lezárásokra lehet szükség (ez országonként nyilvánvalóan erősen különbözhet), így nem lehet előre jelezni az esetleges újabb externális sokkokat sem. Bízva abban, hogy súlyos, gazdaságon kívüli sokkhatások a világgazdaságban már nem fordulnak elő, a továbbiakban három globális kockázatra koncentrálnunk.

A lezárások következtében előállt, *egyszerre kínálati és keresleti sokk ellensúlyozására a legtöbb fejlett ország tipikus keynesiánus választ adott*. A kiesett bérek és (elsősorban kis- és középvállalkozói) bevételek (részleges vagy teljes) állami kiegyenlítése *Keynes* alapelveinek, a hatékony kereslet állami biztosításának/pótlásának klasszikus, mondhatni, ortodox megvalósítását jelentette. Ez érthető és összességében sikeres gazdaságstratégia volt, amit a 2021-es visszapattanás igazolt is. A legtöbb fejlett gazdaságban azonban újabb hatalmas pénztömegeket öntöttek a piacra – *a monetáris lazításhoz immár hatalmas állami adósságteremtés társul*. Az azonnal *megélénkült infláció* jelzi ennek nyilvánvaló, közgazdaságilag közhelyszerűnek mondható következményét. Az idei és a következő két-három év egyik alighanem legnagyobb kérdése/kockázata az infláció alakulása és kezelése.

A 2007–2009. évi válságot követő, meglehetősen unortodox monetáris lazítás gyakorlatilag sehol nem járt együtt jelentős költségvetési lazítással, az adósságcsökkentés a válságkezelésnek is alapvető eszköze maradt (ennek sajátos megnyilvánulása a Görögországgal szembeni szigorú adósságcsökkentési előírás volt, amit a közgazdasági ortodoxia keretei között meg lehetett indokolni, csak éppen teljesíthetetlennek bizonyult). Ennek a felfogásnak (és az abból fakadó gazdaságstratégiai megfontolásoknak) az egyik forrása és legfontosabb hivatkozási alapja *Reinhart* és *Rogoff* (2010) hihetetlenül népszerűvé vált tanulmánya. Ebben a szerzők számos országnak az államadósságra vonatkozó sorait tanulmányozva rendszerszintű összefüggést kerestek az államadósság szintje, valamint a növekedés és az infláció közötti. Legfontosabb eredményük az volt, hogy amíg a növekedés és az államadósság közötti kapcsolat „normális” adósság szintek esetén viszonylag gyenge, „a növekedési ráták mediánja azon országok esetében, ahol az államadósság meghaladja a GDP 90 százalékát, körülbelül egy százalékkal alacsonyabb, mint egyébként. Meglepő módon az államadósság és a növekedés közti kapcsolat figyelemre méltóan hasonló

a feltörekvő és a fejlett gazdaságok körében. Nem ez a helyzet az inflációval: a fejlett gazdaságokban nincs rendszerszerű kapcsolat a magas adósság szintek és az infláció között. Ezzel szemben a feltörekvő piaci országokban a magas adósság szint magasabb inflációval jár együtt” (Reinhart & Rogoff, 2010:573).

Tavaly azonban a legtöbb fejlett ország kormánya figyelmen kívül hagyta az államadósság növekedésére vonatkozó valamennyi korlátot, még az első világháborút követő hiperinfláció történelmi sokkját máig a zsigereiben érző Németország vezetőinek közgazdasági/gazdaságpolitikai gondolkodásába is belefért a kart karba öltő államadósság-növekedés és infláció. Nagyrészt ez tette lehetővé, hogy az Európai Bizottság és az Európai Unió többi döntéshozó szervezete (nem világos, hogy milyen hosszú időre vonatkozó) átmeneti felmentést adjon a maastrichti kritériumok teljesítési kötelezettsége alól. Egyesek emlegetik ugyan az 1970-es évek végének *stagflációját*, de mindaddig, amíg egy-két éves távlatban a növekedési kilátások olyan határozottak, miként az IMF és az OECD prognózaiból kitetszik, a stagflációs veszély nem tekinthető komoly kockázatnak.

Az elmúlt inflációmentes évtized után (amikor a kormányok és jegybankok nem az inflációtól, hanem annak ellenkezőjétől, a deflációtól tartottak) azonban érthető és jogos az áremelkedés mértékének gondos figyelemmel kísérése. *Az infláció beindulása a jegybankokat gyors válasza készítette: elkezdődött az irányadó kamatok, s ennek következtében a piaci kamatlábak emelkedése* is. Kérdés, hogy az emelkedő kamatok mennyire korlátozzák a beruházásokat, végső soron a gazdasági növekedést. Ehhez képest mellékes, hogyan módosítják a központi bankok a monetáris politikájukat, amely több évtizeden át kizárólag infláció által vezérelt volt. Míg a kamatemelés az inflációs nyomásra adott természetes válasznak tekinthető, kíváncsi mértéke korántsem határozható meg ugyanolyan egyszerűen. Megfontolásra érdemes *Dani Rodrik* óvatosságra és türelemre intő elemzése; szerinte a fejlett országok jelenlegi inflációja eltér az 1970-es évek végén tapasztalt inflációtól, nem krónikus (egyelőre), és nem az ár-bér spirál, valamint a visszamenőleges indexálás hajtja. „Úgy tűnik, hogy az inflációs nyomás nagyrészt olyan átmeneti tényezőkből ered, mint a kiadásoknak a világjárványhoz kapcsolódó átcsoportosítása a szolgáltatásokról az árukra, valamint az ellátási láncok és a termelés egyéb zavarai. Bár az expanzív monetáris és fiskális politika növelte a jövedelmeket, ezek a politikák is átmenetiek. Az alternatíva a foglalkoztatás és az életszínvonal drámai összeomlása lett volna. A jelenlegi körülmények között tehát *a fejlett országok politikai döntéshozóinak nem szabad túlreagálniuk az infláció kiugrását: az átmeneti infláció visz-*

szafogott választ igényel, akár szabályozással, akár monetáris politikával” (Rodrik, 2022 – kiemelés tőlem: Cs. Gy.).

A járvány megfékezésére elrendelt lezárások *felborították az ellátási/beszállítói láncokat, s globális logisztikai káosz* alakult ki. Jellemző példa, hogy még 2021 végén is 220 hatalmas konténerszállító teherhajó várta a Los Angeles-i öbölben, hogy behajózhasson és kirakodhasson, becslések szerint 40 millió (!) tonna áruval a fedélzetén. Mindez *az ellátási láncok lerövidítését állította a vállalati stratégiák középpontjába*. A McKinsey & Company által végzett (és megismételt) nagymintás vállalati felmérés szerint 2020-ban a lezárásokra adott azonnali válaszként a legtöbb vállalat erőfeszítéseket tett ellátási lánc rugalmasságának javítására. A kritikus termékek, alkatrészek és anyagok készletnövelését az ellátás forrásainak diverzifikálásával kombinálták, miközben igyekeztek ellátási és termelési hálózataikat lokalizálni. A gyakorlatban azonban a vállalatok sokkal inkább a készleteiket növelték, és kevésbé diverzifikálták az ellátási forrásokat (kivéve a nyersanyagokét). Az említett felmérésben megkérdezett, hosszú ellátási láncokat irányító cégek kilencven százaléka az ellátási láncok valamilyen regionalizációját, rövidítését tervezi, oly módon, hogy több leányvállalat, beszállító kerüljön az anyavállalat földrajzi közelségébe.

A 2022. év világgazdaságában *jelentős gazdaságon kívüli kockázatok is azonosíthatók*, amelyek azonban komoly hatást gyakorolhatnak a gazdasági folyamatokra is. Ilyen elsősorban *Kína és az Egyesült Államok* potenciális konfliktusa, illetve az Oroszországgal szembeni esetleges szankciók sorsa. Kína mára egyértelműen az USA stratégiai riválisává nőtte ki magát, és külkapcsolataiban az USA számára szokatlanul határozottan törekszik befolyásának kiterjesztésére. A Világbank legfrissebb adatai szerint 2020-ban Kína GDP-je folyó áron 14 772 milliárd USA dollár volt, szemben az USA 20 853 milliárd dolláros GDP-jével. Kína után Japán (5057 milliárd dollár), Németország (3846 milliárd dollár), Nagy-Britannia (2764 milliárd dollár) és Franciaország következik (2630 milliárd dollár). Az utóbbi négy ország GDP-je együttesen sem éri el Kínáét! (<https://databank.worldbank.org/databases>) Kína nemcsak mennyiségileg, gazdaságának kiterjedése okán, de egyes, világgazdaságilag különösen fontos területeken a csúcstechnológiát képviselő és különös stratégiai jelentőségű informatikai és távközlési technológiákban is az USA riválisa lett.

Oroszország gazdaságilag nem versenytársa a fejlett világnak, de Nyugat-Európa kőolaj- és földgázellátásában olyan kulcsszerepet játszik, amit erős zsarolási potenciál alapjának tekint. A közelmúltban felerősödött orosz expanziós törekvések

– elsősorban az ukrán helyzet – nehéz döntés elé állítják az Európai Uniót. A nyersanyagszállítások fenntartása – rövid távon mindenképpen – kölcsönös érdek, de egy esetleges politikai konfliktus veszélyes gazdasági konfliktussá eszkalálódhat.

Választási pénzszerzés és elkerülhetetlen megszorítások 2022-ben Magyarországon

A magyar gazdaság 2022-es várható teljesítménye gyakorlatilag prognosztizálhatatlan, mert arra minden bizonnyal meghatározó befolyást gyakorol az áprilisi parlamenti választás eredménye.

Kormányváltás esetén bizonytalanok a pénz- és tőkepiaci reakciók. Az árfolyamok jelentős erősödése és gyengülése egyaránt bekövetkezhet, változhat az ország hitelminősítése, módosulhat az államigazgatás működése, utóbbi pozitív és negatív változásokat is jelenthet. Ha a jelenlegi kormány marad hivatalban, könnyen lehet, hogy az országnak szembe kell néznie az Európai Unió jogállamisági eljárásával, ami a vissza nem térítendő források leállításához is vezethet, átmenetileg mindenképpen. Az elmúlt másfél évtizedben évente átlagosan a GDP mintegy négy százalékaival megegyező többletforrás áramlott a magyar gazdaságba, ennek esetleges elmaradása drámai növekedésslassulást eredményezhet, s nem kizárólag rövid távon. A kieső ingyenes források egyelőre könnyűszerrel pótolhatók a devizapiacokról, most éppen növekvő kamatlábak mellett.

Bármilyen kormány irányítja is a gazdaságpolitikát 2022 májusa után, néhány kedvezőtlen körülménnyel szembe kell néznie: a választási költségvetés jegyében *a fogyasztókra árasztott pénztömeg* (a személyi jövedelemadó visszatérítése az átlagjövedelem mértékéig, a 25 éven aluliak szja-elengedése, a minimálbér-emelés, a teljes 13. havi nyugdíj kifizetése stb.) tovább *erősíti az amúgy is erős inflációs nyomást*, ami – a külső kamatemelkedési hullámmal együtt – *elengedhetetlenné teszi a további kamatemeléseket*. Jelentősen megdrágul a megnövekedett államadósság finanszírozása, ami tovább növeli a költségvetési hiányt. (Az Európai Unió túlzottdeficit-eljárásától nem kell tartani, mert az EU maga ösztönözte a tagállamokat, hogy a koronavírus-járvány által kiváltott válságot – részben – adósságnövelés terhére finanszírozzák.) Nyilvánvalóan állandó figyelmet követel a világgazdasági kockázatok kezelése is.

A már régen esedékes mélyreható szerkezeti változtatásokra, az oktatás és az egészségügy fejlesztésére, a nemzetgazdasági szintű versenyképesség jelentős

javítására irányuló lépésekre tehát nem könnyű makrogazdasági környezetben kerülhet sor, ha egyáltalán lesz kormányzati elhatározás, hogy meginduljanak ezek a változások.

Hivatkozások

- IMF (2021a). *World Economic Outlook: Recovery During a Pandemic Health Concerns, Supply Disruptions and Price Pressures*. Letölthető: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2021/10/12/world-economic-outlook-october-2021>
- IMF (2021b). *World Economic Outlook Database: October 2021*. Letölthető: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October>
- Knut, A., Barriball, E., & Trautwein, V. (2021). *How COVID-19 is reshaping supply chains?* McKinsey & Company. Letölthető: <https://www.mckinsey.com/business-functions/operations/our-insights/how-covid-19-is-reshaping-supply-chains>
- Mandela, N. (2022). While social apartheid endures, so will the pandemic. *Social Europe*, January 11th. Letölthető: <https://socialeurope.eu/while-social-apartheid-endures-so-will-the-pandemic>
- OECD (2021). *Economic Outlook, The Global recovery is strong but imbalanced*. Letölthető: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/66c5ac2c-en/index.html?itemId=/content/publication/66c5ac2c-en>
- Reinhart, C. M. & Rogoff, K. S. (2010). Growth in a Time of Debt. *American Economic Review*, 100 (2): 573-78. DOI: 10.1257/aer.100.2.573
- Rodrik, D. (2011). *A globalizáció paradoxona. Demokrácia és a világgazdaság jövője*. Corvina.
- Rodrik, D. (2022). Inflation Heresies. *Project Syndicate*. Letölthető: <https://www.project-syndicate.org/commentary/correct-policies-to-fight-inflation-depend-on-context-by-dani-rodrik-2022-01?barrier=accesspaylog>
- World Bank (2022). *Global Economic Prospects*. Washington, The World Bank Group. January. Letölthető: DOI: 10.1596/978-1-4648-1758-8